

a hírszerzés, a titkos és a forradalmasító akciók voltak a német keleti politika alapkövei a világháborúban.

A kötet írója kiemeli az osztrák–magyar önálló propaganda – mely főként kulturális propaganda formájában jelentkezett – fontosságát Törökországban, amely sokszor a szövetséges németek ellen is irányult. Hírszerzési tevékenysége során a Monarchia Németország hasonló ténykedésének megfigyelésére szorítkozott az Oszmán Birodalomban. A dunai birodalom gazdasági céljai Törökországban és Perzsiában jelentősek voltak, utóbbi esetében a németekhez képest sokkal konkrétabb célokat fogalmazott meg. Will végezetül megállapítja: Németország és Ausztria–Magyarország a lehetőségekhez képest csak részeredményeket mondhattak magukénak a Közel- és a Közép-Keleten.

A kötetet irodalom- és rövidítésjegyzék, valamint névmutató egészíti ki és teszi hasznos segédletté az első világháború, valamint a háborús hírszerzés és propaganda története iránt érdeklődő szakmai olvasóközönség számára.

Balla Tibor

MARUZS ROLAND

KÖZÉPKERESZT, TISZTIKERESZT, LOVAGKERESZT

A Magyar Érdemrend hősi halottainak emlékkönyve

(Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013. 416 o.)

„Jobb későn, mint soha!” – ez a nem túl veretes, de számos helyzetben mégis sok igazságot hordozó mondat fogalmazódhat meg az emberben, ha rápillant erre a műre, amely az 1922-ben alapított Magyar Érdemrend katonai kitüntetettjeit dolgozza fel, közülük is azokat, akik olyan cselekménnyel érdemelték ki az elismerést, amely a harctéren az életükbe került, és részükre haláluk után adományozták akár a lovagkeresztet, akár a tiszti- vagy középkeresztet.

A megjelenés késői egyrészt a személyes érintettség szempontjából, hiszen az egykori adományozottak közül az akkor korban és rendfokozatban fiatalabbak gyermekei is életük végén járnak, ha volt nekik egyáltalán, a törzstisztek esetében pedig már csak az unokák vagy dédunokák vehetik most kézbe a kötetet. Későinek minősül abban a megközelítésben is, amely szerint minden nemzet köteles megemlékezni hősi halottairól, különösen azokról, akiket teljesítményükért ki is tüntettek, s emléküket méltó módon tovább kell ápolni, a későbbi nemzedékekre hagyományozni.

A recenzió kapcsán talán érdemes hozzátételleges körképet készíteni, hogy más népek, államok miként viszonyulnak kitüntetettjeikhez, rögtön előrebocsátva azt, hogy az érzékeltetés és szemléltetés céljából választott példák természetesen nem minden esetben feleltethetők meg a Magyar Érdemrenddel. Ilyen példának okáért az Egyesült Államok hadereje, ahol az európai gyakorlattól és mintáktól teljesen eltérő rendszert alkalmaznak. A minden rendfokozatú katona által elnyerhető Medal of Honor, a Kongresszusi Becsületérmét 1862 óta adományozzák, és eddig mintegy 3500 embernek ítelték oda, közülük 2003-ig 625-en posztumusz kapták meg. A kitüntetetteknek a XIX. század vége óta saját hivatalos szervezetük van, kiadványokkal, internetes felülettel – ma már facebook-kal is –, ahol az adományozottak életrajzai, haditettei hosszú évtizedek óta megismerhetők nemcsak a hadsereg, de az egész amerikai társadalom számára. A szárazföldi erők, a haditengerészet, a légierő vagy a tengerészgyalogság újoncainak álmukból felverve is betéve kell tudniuk azon bajtársaik nevét, akik csapattestükből ezt a kitüntetést megkapták Gettysburgtól Tarawán át Afganisztánig. A Medal of Honor viselőiről több filmalkotás készült, a Tennessee állambeli Chattanoogaóban saját múzeumuk van.

Nagy-Britanniában Viktória királynő 1856. január 29-én alapította a Viktória-keresztet kifejezetten közlegények és altisztek számára. Ezt az előbb ismertetett amerikai kitüntetéshez képest

még ritkábban adományozott elismerést hatalmas nimbusz övezi hazájában. 1353 alkalommal adományozták eddig összesen 1356 személynek, mintegy ötven százalékuk részére halálukat követően ítélték oda. A kitüntetést a mai napig az 1853–1855-ös krími háborúban az oroszoktól zsákmányolt, valójában kínai gyártmányú ágyúk bronzából öntik, verik. Természetesen róluk is kötetek sokasága látott napvilágot, s ha manapság valaki rápillant a www.victoriacrossheroes.com webfelületre, máris megkaphatja az ugyanezen címmel legutóbb napvilágot látott kötetre vonatkozó összes információt. A Lord Michael Ashcroft tollából származó mű 2006-ig követi nyomon a híres keresztre érdemes emberek sorsát, de készült a témában TV-sorozat és DVD-kiadvány is.

Különös kitüntetés a Croix de guerre, a Hadikereszt vagy Háborús kereszt, amelyet 1915. április 2-án alapítottak, érdekes módon Franciaországban és Belgiumban egyszerre. Ezt a két világháborúban alig több mint 70 ember kapta meg, nemcsak franciák, ugyanakkor egész katonai egységek is kiérdemelhették. A külső területeken, magyarul a gyarmatokon vívott háborúkért adományozott hadikereszt az előbbinél hátrább szorol a viselési sorban, de kitüntetettjeit ugyanúgy számon tartják.

A Szovjetunió háborús kitüntéseit, érdemérméit e keretek között taglalni sem érdemes, elég annyit megjegyezni, hogy több tucatnyi volt, van belőle, kultuszuk hatalmas, ennek megfelelően gyakorlatilag könyvtárnyi irodalom áll róluk rendelkezésre, a XX. század közismert vonatkozásai miatt nem egy magyarul is. Egy-egy győzelem napi díszszemlén most is látható, mekkora köztisztelt övezi hazájukban azokat a még élő nőket és férfiakat, akik a legnagyobb áldozatokat meghozva harcoltak egészen Berlin elestéig, keleten a Kvantung-hadsereg fegyverletételéig vagy éppenséggel a közelmúlt háborúiban.

Mivel ezek után bárki mondhatja, hogy az említett országok mind a győztesek oldalán álltak jobbra mindkét nagy világegésben, s a példának hozott kitüntetések a mai napig adományozhatóak, nézzünk szét azok háza táján is, akik súlyos vereséget szenvedtek, s akik részére a legyőzöttek sorsa jutott osztályrészül. Mindjárt ott van Németország, ahol a mai napig központi akarat a nemzetiszocialista diktatúra által 1933 és 1945 között elkövetett barbár tettek miatti, véget nem érő önmarcangolás és büntudat permanens fenntartása. Mégis, már az '50-es, '60-as években megjelentek, sőt, nyugodtan mondhatjuk, tömegével kerültek a boltokba azok a kiadványok, amelyek egy-egy jeles haditettet a második világháború során véghezvitt német katona életrajzát, történeteit taglalták. Először csak a népszerű Landser-füzetekben, amelyeket Magyarországra szinte becsempészve a recenzensnek már gyerekkorában is volt alkalmá böngészni, aztán egyre-másra jelentek meg az összefoglaló művek a Vaskereszt lovagkeresztjének tulajdonosairól, természetesen külön kötetben tárgyalva a szárazföldi haderő, a Luftwaffe, a haditengerészet vagy éppen a Fegyveres-SS tagjait. Ma pedig számos internetes portál egyre bővülő adatbázisában kereshetünk rájuk, mindenféle bontásban: páncélosok, légvédelmi tüzérek, ejtőernyősök, vagy akár a tengeralattjáró-fegyvernem fenegyerekei, szinte mindegy: percekben belül megtalálhat bárkit a kíváncsi érdeklődő.

Szép kiadványokkal és hosszú névsorokkal büszkélkedhetnek a finnek és az olaszok is, de nem kell eltávolodnunk a Kárpát-medencétől sem: Romániában már több mint 10–15 ével ezelőtt megjelentek olyan kötetek nem csak román, de angol nyelven is, ahol a legmagasabb román katonai kitüntetések elnyert személyek listái szerepeltek, mégpedig azok, akik 1941–1944 között a tengelyhatalmi haderő tagjaként a Szovjetunió ellen harcoltak.

Nos, ezért vagyunk kissé megkésve, de mégis örömteli, hogy végre megjelent ez a valódi hiánypótlás. A terjedelmes munka végső soron egy adattár, amelyeknek elkészítésében Maruzs Rolandnak van már tapasztalata. A szerző tollából 2012-ben napvilágot látott *Tábormoki kar 1945 – 1956* című kiadványt megelőzően 2009-ben ugyancsak ő jegyezte a *Vitéz és önfeláldozó magatartásért* címmel a könyvesboltokba került művet, amely az 1939 és 1945 között hősi halált halt és posztumusz kitüntetett katonáinkat tartalmazza. Jelen kötet is ebből „nőtt ki”, ha szabad így fogalmazni, hiszen amíg elődje minden akkor rendszeresített magyar hadikitüntetés posztumusz adományozottjait igyekezett legalább az alapadatok szintjén feltárni, a mostani kizárólag a Magyar Érdemrend három fokozatának elismertjeire összpontosít.

A viselési sorrendben is igen előkelő helyen álló, nagy presztízsű kitüntetést halála után összesen 884 személy kapta meg. Ebből 874 fő szolgált a m. kir. Honvédség és a m. kir. Csendőrség kötelékében, kilencen a német, egy fő pedig az olasz haderő tagjaként nyerte el a szemre is mutató elismerést. A szerző mellett a rövid, tömör életrajzok közlésébe kezdene, érdekes statisztikákat

közül. Mivel ezzel a kitüntetéssel csak a tiszteket dekorálták, megtudhatjuk, hogy a 874 magyar kitüntetett közül 392-en voltak hivatásos állományúak, 38-an továbbszolgáló, ill. próbaszolgálato-sok, 443-an pedig tartalékos tisztek. Legtöbben, 784-en természetesen a legalacsonyabb fokozatot, a lovagkeresztet nyerték el. Még érdekesebb az a bontás, amely kimutatja, hogy hadműveletek sze-rint hogyan adományozták a kitüntetés kardos, hadidiszitményes, vagy éppen anélküli változatait. A terület-visszacsatolásban mindössze 15 honvédtisztről van szó, ami érthető, hiszen a kárpátaljai és délvidéki akciók térben és időben is rendkívül korlátozottak voltak. Valamivel többen, 37-en nyerték el az 1941. évi hadműveletekkor, a legmagasabb számban – 290 darabot osztottak – pedig a 2. hadsereg keleti harctéri alkalmazásával összefüggésben ítélték oda. Ez látszólag megint második világháborús szereplésünk „donos fejnehézségét” igazolja, pedig valójában másról van szó: ez volt az egyik olyan háborús részvétele a honvédségnek, ahol egyrészt egy igen nagy létszámú seregest több mint egy éven át szinte folyamatosan alkalmazásban volt, s ezt a hátország békeviszonyok között teljes mértékben és minden szempontból ki tudta értékelni, ideértve a kitüntetési felter-jeszteket, elbírálások nem egyszerű és néha tekintélyes időtartamú ügymenetét is. A megszálló tevékenységet végző csapatok és az 1944. tavaszi–nyári galíciai küzdelmekben résztvevő tisztek is szép számmal kapták meg ezt az elismerést, de az 1944/45. évi magyarországi, s különösen az attól nyugatra eső területeken lefolyt harcselekményekkel összefüggésben felterjesztett okmányokat már csak részben, vagy idő hiányában egyáltalán nem tudták elintézni. Ami talán a szörszálhasoga-tók részére hiányként mutatkozhat, hogy nem leljük a fegyver-, vagy csapatnemenkénti összesítést, mivel azonban a rövid leírásokból minden esetben kiderülnek ezek a vonatkozások, a szorgalmasok ezt a kimutatást is elkészíthetik.

A szerző, amennyiben lehetett, felhasználta azokat a sajnos nagyon kis számban fennmaradt korabeli iratokat, feljegyzéseket, amelyek az egyes személyekhez és haditetteik megismeréséhez közelebb visznek bennünket. Ezek között találunk harcleírást, kitüntetési felterjesztést, visszaemlé-keztést, s a parancsnok, vagy bajtárs hozzátartozónak írott levelét egyaránt.

Egy könyvismertetés nem adhat keretet túlzottan részletes bemutatónak, egy kis ízelítő fel-mutatása azonban nem csak lehetőségként kínálkozik ilyenkor, de kötelessége is a recenzensnek. Maruzs Roland olyan honvédtisztek nevééről verte le a port, akiknek alakja, közvetlen bajtársaikon, családtagjaikon, esetleg egy faluközösségen túl teljesen ismeretlen volt, s akik ugyanakkor mégis méltók arra, hogy emléküik, ha csak pár sor erejéig is, de fennmaradjon. Említhetjük például *Bő-szőrményi Géza* ezredest (67–68. o.), aki a nagyváradi 25. gyalogezred, s egyben a tordai védő-körlet parancsnokaként 1944. szeptember 19-én esett el az ótordai református temető területén, a szülei sírjától néhány száz méterre, mindvégig a leghevesebb harcok középpontjában tartózkodva. Olvashatunk *Bíró Andrásról* (57. o.), a szamosudvarhelyi születésű tartalékos zászlósról, akit a később halálosnak bizonyult sebet kapott bajtársa kimentésekor, jól védett fedezékét feladva érte a homloklövés. *Dienes-Oehm Tivadar* őrnagy (90. o.), a 2/II. huszárosztály parancsnoka, a beosztottjai szerint „*az ördögtől sem félt*”. Azonban ez sem segített rajta, hiszen mindig legelől járt, mígnem 1944. október 26-án Kiskunfélegyháza térségében géppisztoly-sorozattól fején találva el nem esett. *Füzessy (Falböck) Zoltán* alezredes (116. o.) 1942. augusztus 15-én, mint a régi hadfiak, a szekszárdi 18/I. gyalogzászlóalj élén haladva vezette a tolna megyei bakákat, amikor szívlövéstől találva rogyott össze.

Megismerhetjük a legmagasabb rendfokozatú posztumusz kitüntetettet is, *Ginszkey Oszkár* ve-zérőrnagyot (124. o.), aki – ahogy korabeli veszteségi okmányaiban szerepel – „háborúban szerzett betegségből kifolyólag” hunyt el. Hogy a valóság egész pontosan mi volt, azt ma már nehéz lenne kideríteni, halálának közvetlen oka ugyanis tüdőrák volt. Ezzel szemben mindenképpen valós, mégpedig nem is akármilyen teljesítmény állt *Hayden Sándor* II. évfolyamos repülő akadémikus (139. o.) mögött: németországi kiképzésről hazatérve a Repülő Kísérleti Intézetnél kapott beosztást és 1944. április 12-én önként kérte magát bevetésre a támadó amerikai légikötelékekkel szemben. Horvát légtérben légiharcban súlyos karlövés érte, de sérült Me-210-es gépét hazahozta és a szé-kesfehérvári kényszerleszállással nem csak a technikát, de ami annál fontosabb, ugyancsak sebesült rádióslövését is megmentette. Ő maga azonban annyi vért vesztett, hogy halálát már nem tudták megakadályozni az orvosok. Ő volt a legalacsonyabb rendfokozatú kitüntetett, később posztumusz hadnagyi rendfokozatot kapott.

Megismerhetjük a mindig vitéz és bátor *Hermándy-Berencz György* (144–145. o.) portréját is, aki már a doni harcok idején is kivívta legegyszerűbb katonái megbecsülését is. A Hunyadi-hadosztály kötelékében mint a IV. SS-fegyveres riadózászlóalj parancsnoka a sziléziai Strans Ostlager területén 1945. február 11-én esett el, miközben zászlóalja maradványait személyesen vezette. Miután a rendkívüli túlerővel szemben több órán át kitartott, fedezni tudta a zömében kiképzetlen hadosztály személyi állományának elvonulását. A Magyar Érdemrend középkeresztjét hadiszalagon, kardokkal kitüntetést posztumusz kiérdemelték közül ő volt a legalacsonyabb rendfokozatú, ezt gyakorlatilag csak törzstisztek kapták. Felsőkubinyi *Meskó Tibor* hivatásos főhadnagy (233–234. o.) a hadikitüntetések bevezetése után a Magyar Érdemrend hadiszalagos, kardos lovagkeresztjének egyik első adományozottja volt, egy igen érdekes körülmények között végrehajtott vállalkozásért. Mint a 7/9. határbiztosító század alantostiszte, nyilván már a közelgő területvisszacsatolások lázában égvé, téves parancsértelmezés során egy határincidensben esett el 1938. október 5-én a Hangonytól északra eső Kacagópuszta közelében, ahol a csehszlovák erődrendszert megtámadva géppuskatűzbe került és nyolc emberével együtt elesett.

Az édesapjához hasonlóan katonahalált halt limanovai *Muhr Albert* százados (250–252. o.) a 3/I. huszárosztály kötelékében esett el Tomakovkánál 1941. szeptember 13-án. Súlyos sebével még a támadás során szétzilálódott századát rendezte, s csak amikor mindenkiről gondoskodott, akkor engedte magát hátraszállítani, de akkor már késő volt. Mindenképpen említésre érdemes *Zórád Miklós* tartalékos főhadnagy (384. o.) neve is, aki ugyancsak az elsők között lett kitüntetve a kardos, hadiszalagos lovagkereszttel. Őt azért fontos citálni, mivel személye rámutat arra is, hogy az elismeréseket a diverziós műveletekben is részt vett és hősiesség helytállást mutatott tisztek is megkaphatták. Zórád főhadnagy a Rongyos Gárdához tartozó ún. Előd zászlóalj tagjaként harcolt az 1938. október 11-i derceni csatában, ahol csoportját – miként a korabeli hivatalos szöveg fogalmaz – „halált megvető bátorsággal és elszánt példaadással vezette”.

Olyan érdekes esetek is felbukkannak, amikor a posztumusz adományozás a közlönyben ki lett hirdetve, s csak a háború után évekkel derült ki, hogy az illető mégis túlélte a háborút s előkeveredett a szovjet légervilág mélyéről. *Antal Domokos* hivatásos főhadnagyot például, akit zászlóaljbeli tisztársai csak rumos Dódinak becéztek, úgymond látták meghalni, mint a 32/3. határvadász tiszti őrs parancsnokát Csügésnél. A valóságban az történt, hogy eszméletlen sebesültként szovjet hadifogságba esett és 1948-ban hazatért onnan. *Szigethy Lehel* tartalékos zászlós (339. o.), a 2. önálló légvédelmi gépágyús üteg parancsnoka egyedülálló haditettet hajtott végre az ukrainai területen lévő Taranovka községben, amikor rövid idő leforgásán belül kilenc szovjet repülőgépet lőtt le gépágyújával. Később Szeregyina Buda térségében hadifogságba esett, de hősi halottként szerepel a veszteségi okmányokban. Így ő is posztumusz kapta meg a lovagkeresztet, aztán 1953-ban mégis hazakeveredett a Gulágról. Mivel számos olyan tisztelet tartalmaz a könyv, akik ugyan megkapták a kitüntetést, de a háború forgatagából mégis élve kerültek elő, esetükben mindenképpen szerencsés lett volna egy összesítő kimutatást készíteni.

A recenzens persze zenghetne további dicshimnuszokat is a kötetről, de szükséges rávilágítani az árnyoldalakra is. Maradjunk mindjárt a legutóbb említett Szigethy zászlósnál: alosztály a nem a 2. hadsereg hadrendi eleme volt, hanem a Magyar Megszálló Erők kötelékében lévő 108. könnyű hadosztály parancsnokságának irányítása alá tartozott. Ennek ellenére a szerző a rövid szócikkben kétszer is emlegeti a Dont, pedig elég lett volna a hozzá tartozó 754-es lánkjegyzetben is hivatkozott forrást (*Becze Csaba: A pokol tornácán... A magyar királyi 2. honvéd hadsereg hídfőcsatái a Donnán*. Budapest, 2006. 19. o.) figyelmesen elolvasni. S hogyha az alkotó belelapoz Szigethy Lehel *Donon innen – Donon túl című visszaemlékezéseibe* (Lakitelek, 1992.), akkor végérvényesen kihámozhatta volna az igazságot.

Maradjunk még a kötetben szereplők alakulatainak szabatos megnevezésénél, ahol nem egy hiányosságot lehet tapasztalni, amely abból fakad, hogy többnyire gyakorlatilag csak az adott személy veszteségi és kitüntetési okmányai képezték a feldolgozás tárgyát. A legtöbb esetben ez elégséges volt, azonban jó néhány honvédtisztnél a csapattest pontos megjelöléséhez bővebb ismeretekre lett volna szükség. Így például nemes bazédi és körpényesi Kontz Sándor vezérkari őrnagynál (184. o.) a IX. hadtestparancsnokság van feltüntetve, pedig az elhalálozás helyszínéből és az időpontjából azonnal tudható, hogy a kolozsvári seregtest 1944. április végén nem volt a

harctéren. Valójában ekkor Kontz vezérkari őrnagy a 2. hegyidandár vezérkari főnöke volt, és egy rögtönzött harccsoport élén esett el. Koskán József hivatásos főhadnagyról (189. o.) azt olvassuk, hogy az 1. hadsereg „határőrszázadának” tisztjeként érte aknagránát-telitalát. Nos, a kitüntetési névjegyzékben a csapattestnél ezt a bejegyzést találjuk: „1. hds. htr. szd. szak. pk.” Ez máris mutatja, hogy a rövidítés feloldásának elégtelensége okozta a félrevezető megjelölést. A htr. ugyanis a „harcos szellemet és a harci fegyelmet biztosító törzsek és tábori rendészeti csapatok” rövidítése. A kérdéses alosztály tehát egy hadsereg-közvetlen tábori rendész alakulat volt, amely súlyos helyzetekben zárószázadként működött, normál esetben pedig rendes tábori rendészeti szolgálatot látott el. Mennyei Miklósról (232. o.) azonban tényleg csak alapos utánajárás után állapíthatja meg az ember, hogy halála időpontjában nem a 23. határ vadász-zászlóalj portyázószázadának főhadnagya volt (bár az könnyen kideríthető, hogy ez a csapattest nem harcolt az Úz-völgyében), hanem a Székely Határvédelmi Erők parancsnoksága ún. székely hegyivezető szakaszának volt a parancsnoka. Olgay Antal (268. o.) pedig haláláig nem a jászberényi 32/III. zászlóaljat vezette, hanem az aszódi 31/III.-at.

Több téves, nem kellőképpen ellenőrzött vagy egyszerűen csak elégtelen adatsor található a könyvben a kitüntetett tisztek hősi halálának helyszínét vagy temetési helyét illetően. Balázs Sándorral, a 2. székely határőr-zászlóalj tartalékos főhadnagyával kapcsolatban csak annyit közöl velünk a szerző, hogy a halál az 1219-es magassági ponton érte. Ez bizony akárhol is lehetne, mivel azonban könnyen kideríthető, hogy ez a kötelék 1944 őszén Észak-Erdélyben harcolt, a zászlóaljra vonatkozó egyéb veszteségi adatok ismeretében már csak egy néhány perces kutakodás szükséges a pontosításhoz. Így az olvasó megtudhatta volna, hogy ez az 1219-es magaslat a Görgeyi-havasok Széles-tető nevű csúcsától északra található, a Maros-menti Szalárdtelep fölötti hegyekben. Ugyanígy meg lehetett volna jegyezni Diener Péter (90. o.) esetében is, hogy az ún. Aklos-csárda (és nem „Aklós”) Úzvölgy-telep és Csikszentmárton között helyezkedik el a Csíki-havasokban. A 157. oldalon található Jáger Nándor vezetékneve helyesen először is Jáger, s noha veszteségi kartonjáról eltemetésének helye valóban nem derül ki, az viszont ugyanonnan biztosan tudható, hogy Worochtánál esett el.

S itt máris áttérnék egy további kifogásolható körülményre, nevezetesen a keleti hadművelési területen lévő települések írásmódjára. Általában az a bevett gyakorlat, hogy az eredeti orosz, fehérorosz és ukrán területen található városok, falvak neveit a magyar helyesírás szabályai szerint átírjuk latin betűsre, mégpedig úgy, ahogy azt a szót ukrán, vagy orosz nyelven kiejtjük. Más a helyzet azokkal a községekkel, amelyek egykor Lengyelországhoz tartoztak, tehát létezik latin betűs írásmódjuk. Ebben az esetben természetesen a latin betűs településnevet használjuk. Persze nem tragédia, ha ettől eltérünk, de akkor legalább egységesen. A szerző a galíciai, nyugat-ukrajnai, vagy Fehéroroszország nyugati vidékén, tehát egykor lengyel fennhatóság alá tartozó településeket is magyar módra írta le, kiejtés után. Ennek ellenére található Rosulna (16. o.) és Roszulna (179. o.) is, de van Szvjety (320. o.) és Szvjeti (377. o.) Jozef is. Lehetne vitatkozni azon is, hogy Kutya (172. o.) miért van „y”-nal, a Dubovi pedig „i”-vel, azonban a Kolomea (86. o.), vagy a Deljatin (70. o.) írásmód azonban már végkép érthetetlen. S hogy a mai Lengyelország területén Biała Podlaska városától közvetlenül délre fekvő lévő Wola Dubowska falucska miatt kellett Voladubrowszkanak (113. o.) írni, az teljes rejtély.

Említhetünk még további apróságokat is: Földházy Pál, ha egyszer hivatásos hadnagy volt, akkor posztumusz nem nevezhették ki tartalékos főhadnaggyá (111. o.). Lázár Sándor hivatásos huszár főhadnagy nemesi előneve mind az életrajzban, mind pedig a képaláíráson – a következetesség mutatja a település „nem ismerését” – erőszakot szenved: csíktaplócai helyett csíktapolcait olvashatunk (215. és 216. o.). Arra is oda kellett volna figyelni, hogy a m. kir. Honvédségben a tiszteket nem előléptették, hanem kinevezték még akkor is, ha néha a korabeli okmányok (!) is az előző változatot használják. Duska József szócikke pedig arra példa, hogy egy tudományos igényű, s egyébként igen komoly jegyzetapparátussal bíró műben ne hivatkozzon a szerző egy lábjegyzeteket nem tartalmazó, ismeretterjesztő lapban megjelent írásra (96. o.).

Ezek a hiányosságok elkerülhetőek lettek volna, ha Sallay Gergely Pál egyébként kitűnő szaklektori tevékenységét még legalább egy, a hadműveletek, a csapattestek, a helyszínek ismeretében is alapos jártassággal bíró lektor kiegészíti. Mindent egybeszámítva azonban, a több mint 400 ol-

dalra rúgó vaskos és a Zrínyi Kiadó igényes munkáját is dicsérő, szép kiállítású könyv az imént felsorolt hibákkal együtt is alapmű azoknak, akik érdeklődnek e tárgykör iránt.

Már a második világháború idején elterjedt mondás volt, hogy a kitüntetés olyan, mint a szőnyegbombázás: a hátországot éri és ártatlanokat talál el! Mulatságos szavak, talán volt is alapjuk, hiszen nem véletlenül fogalmazták meg. A Magyar Érdemrend különböző fokozatainak adományozásai mögött azonban, különösen a hősi halál után – figyelembe véve az eredeti iratokat is – többnyire valóságos teljesítmény húzódott.

„Si Deus pro nobis quis contra nos – Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk?” – Ez a felirat szerepelt a kitüntetés hátlapján, s akik megkapták, minden bizonnyal eszerint is cselekedtek a harctéren. Példa lehet ez a jelenre és a jövőre nézvést is, amelyből nem csak a Magyar Honvédség, de a nemzet minden tagja meríthet erőt a mindennapi, s ha a helyzet úgy hozza, a harctéri helyálláshoz!

Az önmagukért való, holt dolgok kultusza, a technokrata megközelítés távol áll a recenziótól. Valljuk, hogy a tárgyak elválaszthatatlanok az azokat előállító és használó embertől. E kötet azért is jelentős, mert általa ismét azon írók száma gyarapodott, amelyek nem csak magát a kitüntetést mint viseleti darabot mutatják be, hanem ami ennél még fontosabb, az arcokat is láthatjuk, a neveket is megismerhetjük, akik kiérdemelték.

Illésfalvi Péter

BÁLINT JÓZSEF

MAGYARORSZÁG NEMZETI VAGYONVESZTÉSE 1941–1947

(Agroinform Kiadó, Budapest, 2013. 472 o.)

Az 1950–1960-as években nagy jelentőségre tettek szert, s a kutatók számára – köztük nekem is – hatalmas segítséget nyújtottak a Berend Iván és Ránki György szerzőpáros korszakalkotó, újszerű gazdaságtörténeti munkái. Hasonló jelentőségű volt – ha nem is terjedelmében, de szemléletében, valamint a feltárt tényekben – Dombrády Lóránd: *A magyar gazdaság és a hadfelszerelés 1938–1944* című, 1981-ben megjelent könyve.

Természetesen, azóta is napvilágot láttak fontos kutatási eredmények, mégis, úgy vélem: Bálint József munkája a fenti „szerzősor”-ba illik jelentősége, egyedülállósága következtében. Ennek – egyik – magyarázata, hogy a szó igaz értelmében nem történészi munkát vehet kezébe az érdeklődő olvasó, hanem a közgazdaságtudományok kandidátusáét, s ami talán még fontosabb: a Központi Statisztikai Hivatal egykori elnöke hasznosította tudását, sokirányú szakmai tapasztalatát, hogy a magyar történelem nagyon szomorú, ismételt veszteségeiről adjon alaposan adatolt, hű képet. Amint előszavában is rögzítette: „Kutatásommal célul tűztem ki egy minél részletesebb összefoglaló közreadását Magyarország második világháborús vagyónvesztéséről... Célom kizárólag a szakszerű tényfeltárás nyomán megvalósuló alapos ismeretterjesztés egy ez idáig kevésbé vizsgált témában.” (10. o.)

A szerző először Magyarország második világháborús vagyónvesztésébe enged betekintést akár a háború utáni első békeévre várható volumenek – az utolsó békeévhez viszonyított – alakulását illetően (55%; 2 836 M P), akár a Magyar Nemzeti Bank által becsült, közel 18,5 Mrd P-s gazdasági összelvesztéséről (18–19. o.). Ezeket az értékeket tovább növelték a Németországba szállított mintegy 2,31 Mrd P-nyi honvédségi anyagok.

A még ezekben az években is nap mint nap második világháborús robbanótetek százait mentesítő tüzserészeink különös érdeklődésére tarthat számot a könyv azon része, amelyben a nagy világégést közvetlenül követő magyarországi aknamentesítés főbb mutatóit adja közre a szerző. A könyv külön fejezetét képezi továbbá a bombakárok részletezése. Ebből kitűnnek az épület-állomány, üzemek főbb iparágak szerinti, a lakóépületek vármegei és a fővárosi kerületenkénti veszteségei.